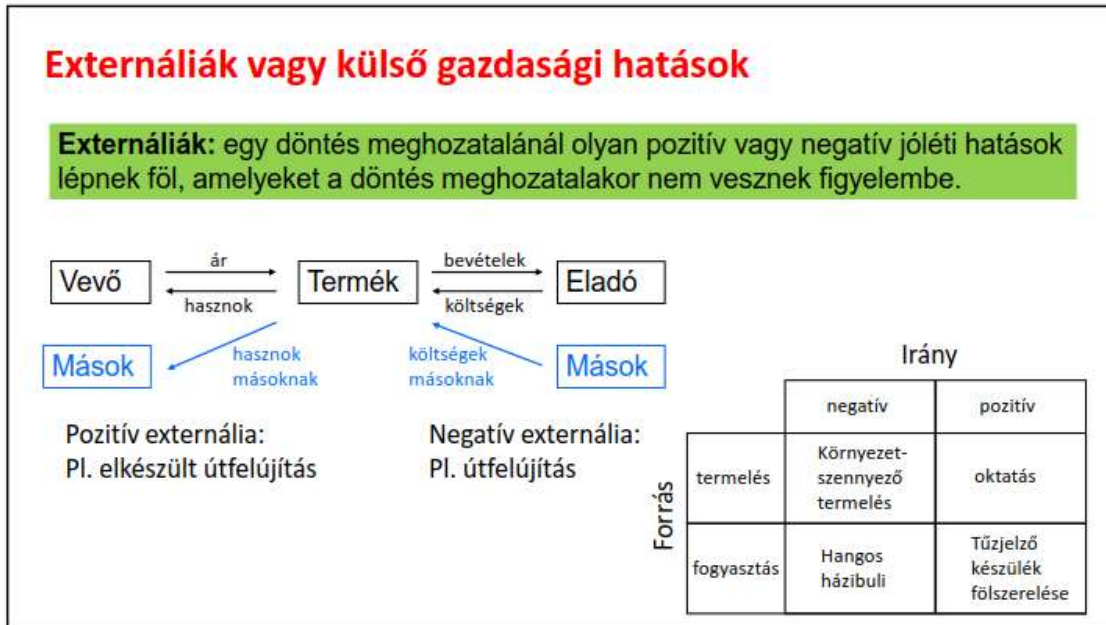

12. fejezet 2. lecke

Externáliák

1. dia

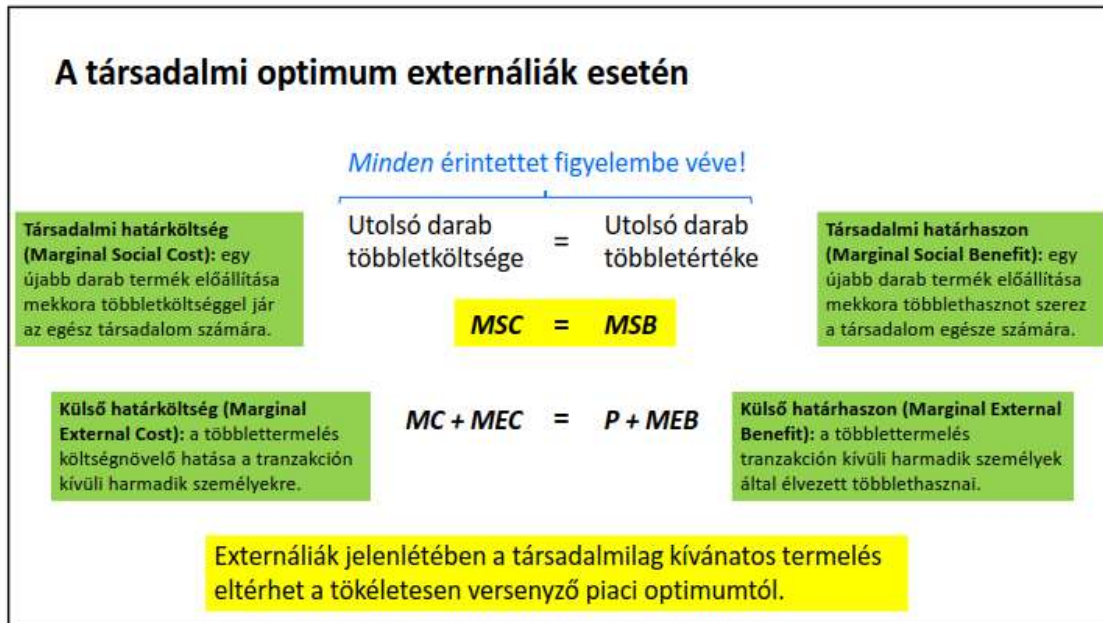
Az externáliákról, mint piaci tökéletlenségekről szóló leckét kezdjük is rögtön az externáliák, szebb magyar nevén külső gazdasági hatások definiálásával! Externáliákról akkor beszélünk, hogyha egy döntés meghozatalánál olyan pozitív vagy negatív jóléti hatások lépnek föl, melyeket a döntés meghozatalakor nem vesznek figyelembe. Ez a legtöbb esetben azért történik, mert olyan hatásokról van szó, melyek a döntéshozó számára nem érzékelhetők, főleg azért, mert nem őket érinti.

A piaci tranzakciókat eddig olyannak tételeztük föl, melyek két felet érintenek: a vevőt és az eladót. Az eladónak költségei merülnek föl a termeléssel kapcsolatban, és cserébe bevételre tesz szert a termék eladásából, a fogyasztó pedig a termék megvásárlásával hasznokhoz jut, melyekért cserébe valamilyen árat fizet. Pár méterre onnan, ahol lakom, nagyléptékű közterületfelújítás zajlik már jónéhány hete. Ehhez kellene gépek, anyagok, munkások, amelyek mind költségei a felújításnak. Azonban azzal, hogy hangosan török föl például az aszfaltot, nekem is költséget okoznak: addig sem tudok Önnek távoktatási videókat rögzíteni. Vagy mert a lezárások miatt kerülnöm kell az autómmal, valahányszor be akarok menni a városba. Ezeket a költségeket nem vették figyelembe, amikor a felújításról döntöttek, például mert nem kell megfizetniük, meg nehéz is lett volna fölmérni ezek nagyságrendjét. Ez egy negatív externália, a tranzakción kívüli harmadik félnek (igazából feleknek) okozott plusz költség, melyet nekik senki nem térít meg. Említhetném azt is, hogy a felújítás idejére ahova elterelik a forgalmat, ott nagyobb lesz a zajterhelés, és még számos negatív hatást. De a jó hír, hogy létezik pozitív externália is: ha majd elkészül a felújítás! A felújított úton csak úgy suhanhatok majd be a városba, és nem csak én, hanem sokan mások, halkabban járnak majd

rajta a buszok, szebb is lesz a környék, lehet, hogy még a lakásom értékét is növeli valamennyire! Én magam (legalábbis közvetlenül) semmivel nem járulok most hozzá a felújításhoz, viszont élvezem a hasznait, ha kész lesz. Ezeket a plusz hasznokat sem veszik figyelembe a felújítási döntésnél, hiszen ez náluk nem jelenik meg tényleges bevételként. A pozitív externália a tranzakción kívüli harmadik feleknek szerez többlethasznokat, melyeket azok nem térítenek meg. Egyébként később látni fogjuk, hogy nem azon van a hangsúly, hogy harmadik fél realizálja a többletköltségeket vagy többlethasznokat, hanem hogy ezeket a döntés meghozatalakor nem veszik figyelembe. Az én termelő és vagy fogyasztó magatartásom okozhat nekem magamnak is olyan költségeket, vagy hasznokat, amiket pillanatnyilag nem veszek figyelembe.

Mint az utóbbi két fejezetben már oly sokszor, ismét fölvehetünk egy kétszer kettes mátrixot, melynek egyik dimenziója mentén az externália forrását vesszük föl, ami lehet fogyasztás vagy termelés, a másik dimenzióban pedig az externália mondjuk úgy, hogy irányát: lehet negatív vagy pozitív. Így beszélhetünk negatív fogyasztói externáliáról (pl. hangos házibuli), negatív termelői externáliáról (pl. környezetszennyező termelés), pozitív fogyasztói externáliáról (pl. tűzjelző készülék felszerelése) vagy pozitív termelői externáliáról (például oktatás). Ha bemutattam az alapelvet, ahogy a modellek kezelik az externáliákat, utána már könnyen megérti a példákat is.

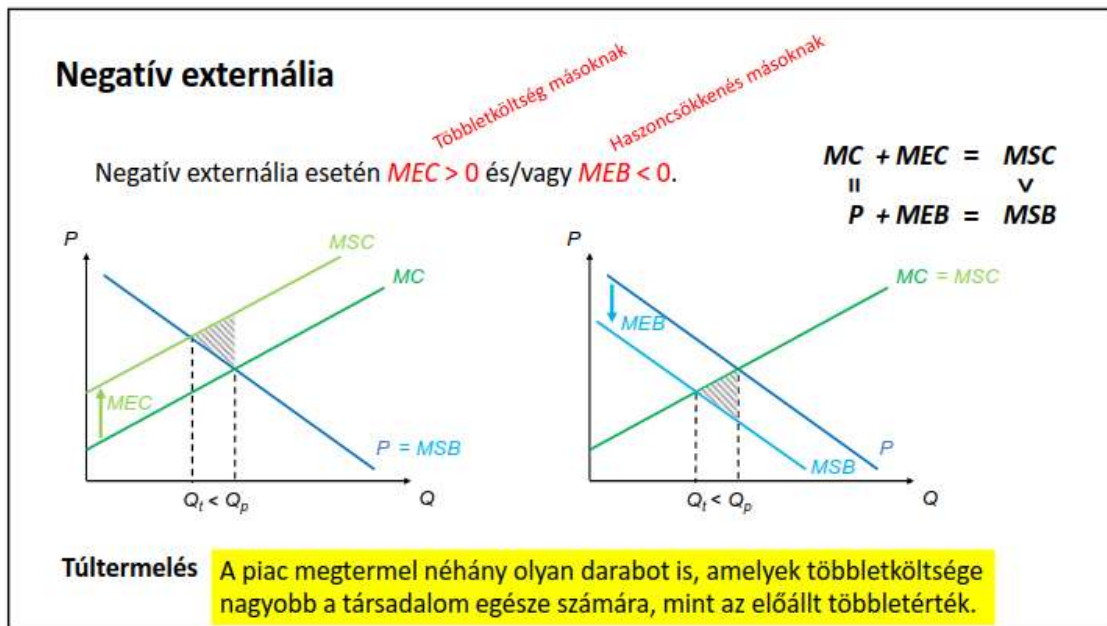
2. dia

Az alapötlet az, hogy mivel most már nem csak a termelőnek és a fogyasztónak van költsége és haszna a termeléssel, illetve fogyasztással kapcsolatban, hanem másnak, másoknak is, ezért az az optimális helyzet, amikor az utolsó megtermelt és elfogyasztott termékegység többletköltsége megegyezik a többletértékével, minden érintettet figyelembe véve.

A költségoldalt úgy hívjuk: társadalmi határköltség, marginal social cost. Az értékoldalt pedig úgy, hogy társadalmi határhaszon, marginal social benefit. A termék termelése és fogyasztása tehát akkor optimális társadalmi szinten, ha $MSC = MSB$. Az MSC két részből áll: a termelő által viselt költségekből, meg a mások által esetlegesen viselt többletköltségekből, ezeket marginal external costnak, külső határköltségnek nevezzük. Az MSB is két részből áll: a fogyasztók által nyert értékből, amit a fizetési hajlandóságuk mutat, P , ami végső soron abból ered, hogy a termék mennyire hasznos számukra, meg a mások által esetlegesen élvezett többlethasznokból, ezeket marginal external benefitnek, külső határhaszonnak nevezzük. Az eddigi esetekben, amikor azt feltételeztük, hogy csak a termelőknek vannak költségei, és csak a fogyasztók élvezik a termék hasznait, MEC és MEB is nulla volt, így a tökéletes verseny jól ismert optimumfeltétele adódik, $MC = P$. Ami a piac számára optimális, az a társadalom egésze szempontjából is optimális. Ha viszont van akár külső határköltség, akár külső határhaszon (is, vagy csak az), akkor ha az MC éppen a P -vel egyezik meg, a társadalmi határköltség és határhaszon nem lesznek egyenlőek, vagyis amekkora termelést az elvileg ideálisan működő tökéletesen versenyző piac választ, az nem az a termelés, ami a társadalom számára optimális, egy szuboptimális kibocsátáshoz jutunk, még az elvileg ideálisan működő tökéletes versenyben is.

3. dia

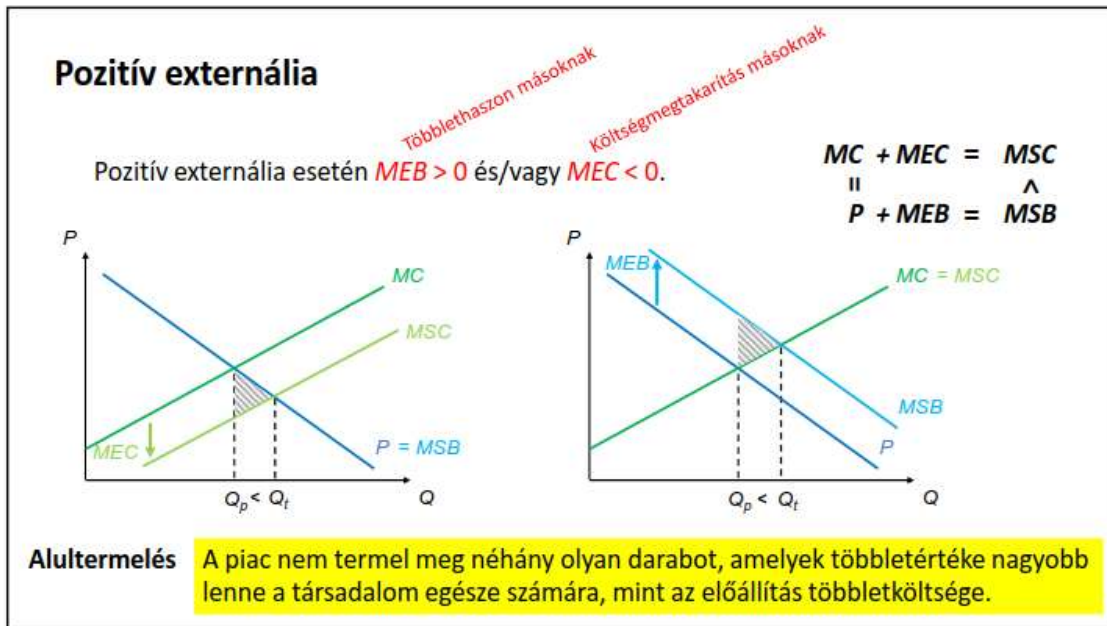
Negatív externáliáról akkor beszélünk, ha vagy van valamilyen pozitív MEC , tehát a termelés/fogyasztás a termelőkön kívül másoknak is költségeket okoz, vagy ha van valamilyen negatív MEB , vagyis ha valakik hasznosságát ez a termelés vagy fogyasztás csökkenti. Vegyük a zajos házibuli esetét: ez azon kívül, hogy a résztvevők nyilván élvezik, nekem, mint szomszédnak vagy haszoncsökkenést okoz, mert kevesebbet tudok aludni, vagy költségnövekedést, mert mondjuk füldugót kell vennem. Természetesen mivel egyiket sem kell megfizetniük a buli szervezőinek, nem is veszik ezeket figyelembe. Induljunk ki az $MC = P$

helyzetből, amit a piac előállít. Ha most a fölsőhöz hozzáadunk valamit, hogy megkapjuk a társadalmi határköltséget, és/vagy az alsóból meg kivonunk valamit, hogy megkapjuk a társadalmi határhasznot, akkor a piac által választott helyzetben mindenképpen $MSC > MSB$, vagyis társadalmi szempontból jobb lenne, ha kevesebbet termelnének.

Grafikusan is meg tudom ezt mutatni: itt van egy határköltség és itt egy keresleti függvény. A metszéspontjuk a piaci optimum. A külső határköltség úgy jelenik meg, hogy hozzáadódik a (vállalati) határköltséghez, az MC függvényt fölfelé toljuk el vele. Megkapjuk az MSC függvényt. Tegyük egyelőre föl, hogy nincs külső határköltség, vagyis a társadalmi határhaszon egybeesik a keresleti függvénnyel! A társadalom számára az az optimális termelési szint, amikor $MSC = MSB$, az pedig itt van. Látható, hogy a társadalmi optimum kisebb, mint a piac által választott, túltermelés van. Ez pedig jóléti veszteséggel jár, mert minden egyes darab a társadalmi optimumon túl egészen a piac által megtermelt kibocsátásig költségesebb a társadalom egésze számára, mint amennyire értékes. Az externália, vagyis a figyelembe nem vett költségek létéből adódó társadalmi jóléti veszteség – tulajdonképpen egyfajta holtteher-veszteség – itt látható. De megnézhetjük azt az esetet is, amikor külső határköltség nincs, csak negatív külső határhaszon. Akkor meg a keresleti függvényt kell eltolnunk, lefelé, hogy megkapjuk a társadalmi határhaszon függvényét, és a társadalmi határköltség fog egybeesni a termelő határköltségével. A társadalmi optimum ismét ott van, ahol $MSC = MSB$, vagyis itt, ami ismét egy alacsonyabb termelés, mint amit a piac meghatároz. Egy másik piaci tökéletlenséggel, a monopóliummal ellentétben itt most az a baj, hogy túl sokat termel a piac: megtermel néhány olyan darabot, amelyek társadalmi többletértéke elmarad a megtermelésének többletköltségétől. Az ebből eredő jóléti veszteség itt látható.

Így már talán érthető, hogy miért örülnék én, ha hamarabb befejeződne a szomszédban a házibuli, vagy hogy az aktivisták miért vonulnak ki tiltakozni a szennyvizet a folyóba engedő vállalat működése ellen.

4. dia

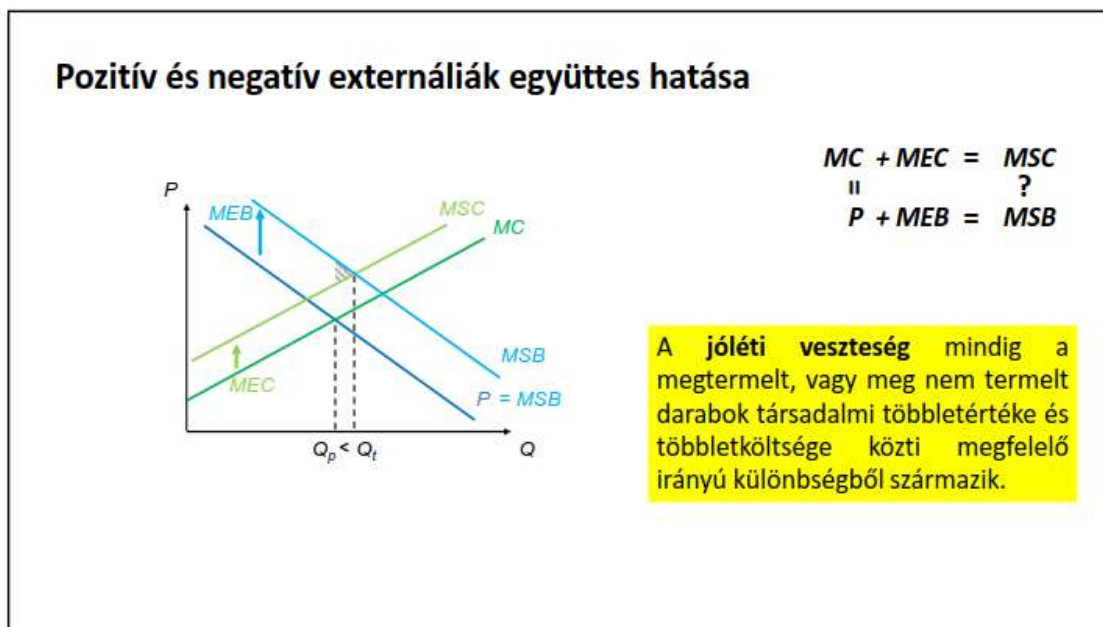
Nade jöjjön most már a pozitív externália, végre valami jó dolog. Sejtheti már, hogy akkor ez meg biztos azt jelenti, hogy vagy van pozitív külső határkölség, vagy van negatív külső határhaszon. Pontosan! Akkor hogyha megint a tökéletes versenyző externália-mentes helyzetből indulunk ki, amikor $MC = P$, akkor ha most vagy fölülről vonunk ki valamit, vagy az alsóhoz adunk hozzá valamit, a helyzet mindenképpen az lesz, hogy $MSC < MSB$, vagyis a társadalom szempontjából jobb lenne, ha többet termelnének.

Grafikusan a negatív külső határkölség úgy lenne megjeleníthető, hogy lefelé toljuk el vele a határkölséget, így lesz belőle MSC , tegyük föl, hogy külső határhaszon most nincs, így a keresleti függvény egyben az MSB . A társadalmi optimum ott van, ahol $MSC = MSB$, vagyis itt, ami láthatóan nagyobb, mint a piac által meghatározott. Hogyha külső határkölség nélkül, de külső határhaszonnal néznénk meg, ugyanerre a következtetésre jutnánk: a piac által termelt mennyiség túl kicsi. Sajnos ez azt jelenti, hogy a pozitív externália sem sokkal jobb, mint a negatív: mindkét esetben az a helyzet, hogy a piac nem annyit termel, mint amennyi a társadalom szempontjából ideális lenne. Ha pedig ez így van, akkor ebből jóléti veszteség származik. Ezt a negatív externália esetében már láttuk, az alultermelés esetében pedig már a monopóliumnál is szó volt róla: itt abból származik a jóléti veszteség, hogy a piac nem állít elő néhány olyan darabot, amelyek pedig értékesebbek lennének a társadalom egésze szempontjából, mint amennyibe az előállításuk kerül. Íme az ebből származó jóléti veszteség, vagy hatékonyságvesztés.

El tudná most már magyarázni, miért generál pozitív externáliát egy tűzjelző készülék megvásárlása? Ha én veszek egyet, és fölszereltem a lakásomba, akkor ha az én lakásom kigyullad, és a tűzjelző jelez, jönnek a tűzoltók, eloltják a lakásomat, de nem csak az enyém menekül meg ezáltal, hanem a szomszédaimé is (emlékezzen: társasházban lakom!). Na és az oktatás? Ha Ön tanultabb lesz, abból nem csak Önnek származhat haszna, mondjuk nagyobb

jövedelem formájában, hanem túlcserélhető hatásként akár az egész társadalomnak, ha például tanulmányai hatására rájön, hogyan oldható meg a globális fölmelegedés problémája.

5. dia

Természetesen semmi sem akadályozza, hogy valamilyen tevékenység egyszerre járjon pozitív és negatív extern hatásokkal is. Például az előző fejezetben láttuk, hogy ha egy vállalat egy alacsonyabb bérszintű országba költözik, akkor azzal más iparágak bérszintjét is megemelheti, ez egy pozitív hatás, de közben ugyanez a vállalat lehet környezetszennyező is. Ez most egy olyan eset lenne, amikor van pozitív *MEC* és *MEB* is. Ha az *MC*-hez, meg a *P*-hez is hozzáadunk valamit, akkor nem tudjuk, mi lenne a viszony az *MSC* és az *MSB* között. Az ábrában az történne, hogy a negatív externália mértékével az *MC* függvényt fölfelé toljuk el, hogy *MSC* legyen belőle, és a keresleti függvényt is fölfelé toljuk el a pozitív externália miatt, hogy *MSB* legyen belőle. Itt a piaci optimum, itt a társadalmi optimum. Mivel a társadalmi optimum úgy tűnik nagyobb, mint a piaci, ezért alultermelés van, most éppen a pozitív extern hatás az erősebb. Nem termelünk meg néhány olyan darabot, amelyek a társadalom egésze számára értékesebbek lennének, mint amennyire az előállításuk költséges, ebből származik ennek a bonyolult extern hatásokkal átszótt helyzetnek a jóléti vesztesége.

Ezek a veszteségek mindig azért állnak elő, mert a döntéshozók nem vesznek figyelembe bizonyos költségeket vagy hasznokat, például azért, mert azok nem érzékelhetőek számukra. Az állam feladata a piaci tökéletlenségek esetében a hatékony piac feltételeinek a megteremtése, tehát mondjuk az, hogy érzékelhetőek legyenek ezek a költségek és hasznok, legalább részben. Erről szól a következő lecke az internalizálásról.

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR
KÖZGAZDÁSZ KÉPZÉS
TÁVOKTATÁSI TAGOZAT
LECKESOROZAT
COPYRIGHT © SZTE GTK 2017/2018

A LECKE TARTALMA, ILLETVE ALKOTÓ ELEMEI ELŐZETES,
ÍRÁSBELI ENGEDÉLY MELLETT HASZNÁLHATÓK FEL.

JELEN TANANYAG
A SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEMEN KÉSZÜLT
AZ EURÓPAI UNIÓ TÁMOGATÁSÁVAL.
PROJEKT AZONOSÍTÓ: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

SZÉCHENYI

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE